

# ДАЯАРШИЛ БА ЭХ ОРОНЧ ҮЗЛИЙН ҮНДЭСНИЙ ДИАНЕТИКА

*Л.Түдэв*

*Монгол улсын хөдөлмөрийн баатар, төрийн шагналт,  
эрдэмтэн, зохиолч, “Хаад” сангийн тэргүүн*

"Дэлхий болбоос нэг л гүрэн, хүн төрөлхтөн болбоос түүний иргэд" гэсэн үзэл санаа таван тивийн гурван өнгө арьстны оюун ухааныг бүрэн эзэмдэж авах хорин нэгдүгээр зуунтай бид бүгдээрээ золгон учирлаа.

"The earth is bat one country and mankind its citizens" гэж даяаршлын гол хэлээр дээрх үзэл санаа илэрхийлэгдэж байна. Хорьдугаар зууны хорвоог хоёр туйлд хүртэл даяаршуулсан Октябрын хувьсгалын гол хүч болсон оросуудын хэлээр "Земля есть только одна страна и человечество есть её граждане" гэж тодорхойлж байна. Гэвч ийм хэлбэрийн томъёолол гарахаас зуун жилийн тэртээ "Орон бүхний үгээгүйчүүд нэгдэхтүн" гэсэн уриаг германчууд дэвшүүлэн гаргаж билээ. Уриа нь хэдийгээр дэвшилттэй ч өрөөсгөл талтайгаа нуух аргагүй шууд тулгах шинжтэй байсан тул хүн төрөлхтөн, нийтийг хамаарч чадсангүй. Гэхдээ аль эрт эхэлсэн даяарших үйл явцыг нэг хэсэгтээ түргэтгэхэд уухай болж өгсөн нь ойлгомжтой юм. Харин өнөө үед бол нисэх онгоц юмуу галт тэргээр баян хүн ч хөл залгуулдаг ядуу хүн ч хөл залгуулдаг болчихсон нь даяаршлыг хэмжих хэмжүүрийг зэр зэвсэг ч биш, эд хөрөнгө ч биш хэмээн баттай ойлгуулж өгөв.

Хүн сүргийг нэгэн их гэр бүлд нэгтгэх гэсэн эрмэлзлэлээ зэр зэвсгийн хүчээр хэрэгжүүлэх оролдлого хорин зууны уртын урт замд нэг биш удаа гарсан амой. Сулхарнай жанжингаас эхлээд Чингис хаан, хожим нь Наполеон, саяхан Адольф Гитлер хүртэл цөм л хүн төрөлхтний цоохор гэр бүлийг нэгэн тоонон дор хураан төвхнүүлэхээр аян дайн хийж зэр зэвсэг хангиуулж, тулалдаан дунд насаа өнгөрүүлж байсан нь түүх болон улирчээ. Тэдний дотроос Чингис хаан л ганцаараа дэлхийн талыг нэгэн тоонон дор нэгтгэж чадсан нь тэр үедээ даяаршлын дээд амжилт юм.

Даяаршлын үйл явц хэдийгээр зогсолтгүй урагшилж байсан ч гэсэн зэр зэвсгээр юмуу хүч түрэмгийлэх аргаар бүтэх хэрэг биш гэдгийг хорин зууны урт түүх харуулж өглөө. Хорин зууны буйлсан ялтан нь дайн болж түүхнээ жигшигдлээ. Улс гүрнүүдийн байтугай үндэстэн ястан, отог омгийн хооронд зогсоо зайгүй дайтаж хөнөөлцсөн хорин зуун өнгөрөхүйд түүнтэй зэрэгцээд параллель шугамаар даяарших үйл явц аажим зугуун ч гэсэн зогсолтгүй урагшилсаар байлаа. Харин хорьдугаар зууны сүүлчийн хагасаас даяаршлын үйл явц хурд хүчээ авч амнаас ам дамжин айлаас айлд халдварлан их түргэн тархах боллоо. Үүний гол нууц, гол хөдөлгөгч хүч нь шинжлэх ухаан техникийн ололт буюу оюуны хувьсгал юм.

Хүн ард, улс гүрнүүдийг өөр хооронд нь зааглаж байсан орон зай, цаг хугацааны хүчин зүйлийг шинжлэх ухаан, техникийн нээлтүүд эргэлт буцалтгүй өөрчилж чадлаа. Дуунаас хурдан нисэх онгоцтой болсноор хүн төрөлхтөнд газрын хол, усны урт гэдэг ойлголтыг даван туулах бололцоо олдлоо. Өглөө Улаанбаатарт явж байсан хүн орой Москва юмуу Лондонд байж байдаг боллоо. "Холыг ойртуулж, хоёрыг уулзуулдаг" хэмээх холбоо харилцааг шинжлэх ухаан, техникийн дэвшлийн хүчээр мөн л орон зай, цаг хугацааг хүн мэдрэхгүй болтлоо хөгжүүлж чадлаа. Өчигдөрхөн л хөмөрсөн тогоон дор байгаа мэт явсан монголчууд хүртэл өнөөдөр гэрээсээ юмуу малынхаа бэлчээр дээрээс гар утсаараа дорнын Токио, өрнийн Нью-Йорк-д суугаа хүүхэдтэйгээ өөрөө шууд утасдаад ярьчихдаг болсон нь гайхмаар мөртлөө бодит ахуйн үзэгдэл болон хувирч байна. Сүүлийн хэдхэн жилд л гэхэд эхлээд пейжер дараа нь үүрэн утас, сансрын холбооны гар утас гэхчилэнгээр холбоо харилцааны даяаршсан хэрэглүүр хойно хойноосоо манайд нэвтрэн орж ирснээр манайхны холбоо барих мэдээлэл дамжуулах чадавхи гайхмаар түргэн өслөө. Саяхан л Москва, Прагаар дамжуулж байж дэлхийтэй холбоо барьдаг асан монголчууд өөрсдөд нь аюул учрахад шууд л олон улсын сонорт хүргэх чадвартай болсон гэсэн үг. Ийнхүү холбоо харилцааны үйлс шинжлэх ухаан

техникийн ололтын ачаар сүүлийн 10-20 жилд 10 сая дахин хурдаа нэмж, мэдээллийн хурд нэг сая дахин түргэслээ.

Шинжлэх ухаан техникийн дэвшил ийнхүү даяарших үйл явцыг түргэсгэх бодит хүчин зүйл болон хувирлаа. Хоцрогдон орхигдохыг хүсэхгүй л бол даяаршлын ийм маягийн эргүүлгэнд татагдан орохоос зайлах газаргүй боллоо. Даяарших үйл явцыг удаашруулж байсан орон зай, цаг хугацааны хоёр гол хүчин зүйл одоо нэгэнт тэрхүү мөн чанараа алдан шинжлэх ухаан техникийн ололтод ороогдон автагдлаа. Ийм нөхцөлд урьдын байтугай өчигдрийн олон ойлголт хуучраад өөрчлөгдөхөөс аргагүй болов. Тэрхүү хуучирсан ойлголт буюу хатуу хэв /стереотип/ хэмээх баримтлалуудын дотор улсын хил хязгаар, үндэсний мөнгөн тэмдэгт, төрийн сүлд, туг, далбаа болон үндэсний ёс заншил гэх мэтийн хөдлөшгүй тогтсоор ирсэн зүйлсийг даяаршлын үйл явц саармагжуулан аажмаар үгүйсгэх чиглэлдээ орсныг Европын Нэгдсэн Холбоонд багтан орсон 16 улс орны өнөөгийн дүр төрх бэлхнээ харуулж байна.

Европын Холбоонд эртний уламжлалт соёлтой Англи, Франц, Герман, Испани, Итали гэх мэтийн орнууд нэгдэн орсон бөгөөд тэдгээрийн хооронд хил хязгаарын нарийн зааггүй, бас визгүй зорчдог, үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн оронд евро мөнгө гүйдэг болсон байна. Европарламентын ордон гэж том дугуй танхимтай нүсэр их шилэн өргөөг Страсбургт байгуулжээ. Түүн дээр дүгрэглүүлэн байрлуулсан 16 цагаан таван хошуу бүхий хөх далбаа намирч байдаг нь Европын нэгдсэн улсын бэлгэдэл юм.

"Азийн нэгдсэн улс" гэдгийг товчилбол АНУ буюу Америкийн нэгдсэн улс гэдэгтэй андуурахаар хураамал үсэг болно. "Арабын нэгдсэн улс" гэвэл мөн л тэр мэт хураамал үг болно. Латин Америк хэмээх тэртэй тэргүй даяаршиж бараг цөмөөрөө нэг хэлээр /испани/ ярьж бичдэг болчихсон бас нэгэн даяаршлын баг улс байж л байна. Юуны урьд ийм бүсчилсэн хамтлагаар дамжин бүх дэлхийн даяарших үйл явц хэрэгжиж болохгүй гэх нотолгоо одоогоор байхгүй бөгөөд болох магадлалыг европын холбоо харуулж байгаа ажээ. Даяарших үзэгдлийг монголчууд бидний өвөг дээдэс эзэн Чингис хаанаас ч эрт өмнийн цагт урьдчилан хэлж байсан нь туульст үлджээ.

Эмээл минь хаан ширээ буюу

Энэ дэлхий харьяат улс мину гэж бүр Хүн улсын үеэс морьтон монгол ярьдаг байсан нь даяаршлын уухай яриангүй мөн ажээ.

Эр биеийн чадлаар

Зэр зэвсгийн хурцаар

Толгойтныг бөхийлгөж

Тойгтныг сөлтгөж явсан тэр цаг домог болон улирсан бөгөөд эргэлт буцалтгүй орхигдсоныг өнгөрсөн зуунд аарийчүүд, түүний өмнөх зуунд францчууд биеэр мэдэрч зүрхээрээ ойлгожээ. Харин даяарших үзэл санаа бөхсөнгүй, даяарших арга билиг төгөлдөржсөөр өнөөгийн өндөрлөгт ирснийг хүн төрөлхтөн ухаарсаар болой.

Даяарших үзэл санаа өнгөрсөн зууны тавиад оны үед их хүчтэй болж ирснийг "космополитизм" гэж нэрлээд ялангуяа тэр үеийн Зөвлөлт Холбоот Улсад ихээхэн шүүмжилж тогтоол шийдвэрээр дарж хориглосон билээ. Гэвч даравч дардайсаар зууны төгсгөл рүү хүчээ авч "глобализм" гэдэг нэрээр нийтэд илэрхий үзэл баримтлал болон түгэн тархаж газар авсаар байна. Үнэн чанартаа "эх оронгүйжүүлэх үзэл" гэж тэр үед шүүмжлэгдэж байсан боловч төрөл арилжаад, "хүмүүст ганцхан л бөмбөрцөг дэлхий заяажээ, тэр нь нэг л гүрэн, хүн төрөлхтөн бол түүний иргэд" гэсэн няцаахад хэцүү ойлголт болон хувирсан юм. Глобализм буюу дэлхийших, даяарших үзэл гэгч мөн чанартаа "эх оронч үзлийн" эсрэг биш юмаа гэхэд түүнийг ихээхэн саармагжуулах утга чанартай ойлголтын нэр болоод байгаа билээ.

"Эх оронч үзэл" гэдэг нэр томъёо нь бодитой, хийсвэр хоёр зүйлийн хослол үг юм. "Эх орон" бодитой оршмой. "Үзэл" бол хийсвэр шинжтэй тээгдэж явдаг. "Эх орон" бол хэзээд бодитойгоор байсаар, оршсоор байдаг, "үзэл" бол хийсвэр учраас бодитын тусгал болж хоёрдогч чанараар сэтгэлд орших тул хийсч ч болно хадагдаж ч болно. "Эх орон" гэж бид бүхний өргөмжлөн ярьдаг тэр бодит зүйл маань ердөө л "газар" гэсэн уугуул нэртэй билээ. Газар шороонд ургамал ногоо ургаж, ус нуур

тогтож, хүн амьтан идээшилдэг билээ. Газар шороо байхгүй сэн бол тэр бүхэн орох орон, оочих усгүй, тэгээд л оршин тогтнох аргагүй гэсэн үг.

Бид хэр их газартай билээ? Нэг сая таван зуун жаран зургаан мянга таван зуун хавтгай дөрвөлжин километр газар нутаг өнөөгийн Монгол улсын 2 сая 538000 иргэдийн эрх мэдэлд байгаа билээ. "Ийм их шороонд тийм цөөхөн хүн яана даа!" гэж саяхан Турк улсын нэгэн сайд уулга алдсан юм. Нээрээ ч цөөхөн монголчууд бидэнд элбэгхэн газар шороо шүү! Бид бүхнээсээ хоёр мянганы тэртээ салж баруун зүг одсон түргүүд одоо манай газар нутгийн тал хувьд арай хүрэхгүй /779 мянга 460 хавтгай дөрвөлжин километр/ газар нутаг дээр жаран таван саяулаа аж төрж байна. Туркийн нэг иргэнд алгын чинээ газар ноогдож байхад манай нэг хүнд алд дэлэм газар юу ч биш, бүх малтайгаа хүн амаа нийлүүлээд тоолоход ч түргийн хүн амын тал хувьтай тэнцвэл их юм. Энэ бол нэг талаар баян нөгөө талаар ядуу гэсэн үг.

"Манай зорилго бол энэхүү түүхэн чухал асар том газар нутаг дээр нөлөөгөө хадгалж байх явдал мөн. Энэ бол 800 мянган малчин аж төрдөг энэ оронд социализм байгуулахаас илүү чухал... Газар нутаг нь хүн амаас илүү их ач холбогдолтой" гэж 1929 оны нэгдүгээр сарын хоёрны өдөр Монголын тухай Чехословакийн иргэн Богумир Шмераль Ёоминтернд илтгэжээ. (Оросын шинэхэн түүхийн баримт бичгийг хадгалан судлах төв /ЦХИДЙИ/-ийн фонд 495, опись 154, дело 380, лист 2-70). Ийм үзэл монголоос бусад гадаадын хүн бүрд биш гэхэд дийлэнх олонхийн сэтгэл санаанд үе үе орж ирдэг нь нууц биш.

Диалектикийн сургаалаар бол газар нутгийн их бага нь нийгмийн хөгжлийг хурдасгах буюу удаашруулах хүчин зүйл мөн. Өргөн уудам газар нутагт дэд бүтэц буй болоход маш их хүч хөдөлмөр, зардал хөрөнгө шаарддаг тул хөгжлийг удаашруулах хүчин зүйл болно. Өргөн уудам газар нутагт тариа ногоо тарих, эрдэс баялагийг нь ашиглахад үлэмжийн их бололцоотой тул хөгжлийг хурдасгахад түлхээс өгнө. Гэвч хүний оролцоогүйгээр хурдасгуур ч удаасгуур ч аль аль нь утгагүй зүйл болон хувирна.

Диалектикийн сургаалиар бол хүн амын олон цөөн нь нийгмийн хөгжлийг хурдасгах буюу удаашруулах хүчин зүйл мөн. Хүн ам ихтэй улс орон хөдөлмөрийн хүчээр дутахгүй тул их зорилтыг шийдэж, том бүтээн байгуулалтыг хийж чадах бөгөөд чингэснээрээ түргэн хөгжих бололцоотой. Ам бүл цөөтэй улс орон ажлын хүч дутагдаж санаа байвч сачий хүрэхгүйн гачигдалтай тулгарах учир хөгжил дэвшил нь удааширч бусдаас хоцорч мэднэ. Монголчууд бид хүн бүл цөөн, газар нутаг өргөний улмаас хөгжлийг удаашруулах энэ хоёр хоймсон хүчин зүйлийн дарамтан дор байсаар ирлээ. Гэхдээ өргөн уудам газар нутагтаа эзэн болсоор хорин зууныг элээв. Түүний нууц нь хэн бүхэнд илэрхий энгийн зүйл юм. Монголчууд Орос, Хятад шиг газрыг эдлэгч байсангүй харин газрыг эзэмшигч байсаар ирлээ. Тариа, ногоо тарьж болох тохмын чинээ газрыг ч үлдээлгүй хэдэн зуун дамжин тариалсаар тэр л газартайгаа хадагдан суурьшсан хятад юмуу орос хүнтэй огт адилгүй монгол хүн газрынхаа шимийг шууд биш дам аргаар хүртэж ирсэн билээ. Өргөн уудам газар нутагтаа таван хошуу малаа бэлчээрлүүлэн тарга тэвээрэг авахуулан, өсгөж үржүүлээд, мах, цагаан идээ, арьс ноосыг нь хэрэглэх аргаар буюу газрыг малаар дамжуулан эдэлж заншсан билээ. Хүн бүл цөөн ч гэсэн мал олонтойн буянаар өргөн уудам нутагтаа малын бэлчээр даган жигд тархан байрлаж эх орон, газар шороондоо хүрэлцэхүйц эзэн болсоор буурал түүхийн он жилүүдийг элээсэн амой. Тариалан эрхлэхэд тааламжгүй, эрс тэс уур амьсгалтай говь, хээр, уул нуруу хосолсон энэ л газар нутагт суурин иргэд идээшихэд амаргүй байсан бас нэгэн хүчин зүйл ч эх орны маань аюулгүй байдлын хамсаа болсоор ирсэн буюу. Гэвч хорьдугаар зууны хоёрдугаар хагас ялангуяа урган гарч буй хорин нэгдүгээр зуун нь байгалийн үзэгдлээс хараат бус эсвэл байгаль цаг уур, газар орны ямар ч нөхцлийг харгалзахгүйгээр өөрийн ашиг сонирхолд зохицуулан ашиглаж чадах эринг эхлүүлж байгаа болох тул хуучин ойлголт, түүнээс уялдсан арга барилууд үнэн хэрэг дээрээ огтхон ч анзаарагдахгүй, анзаарагдавч сөрөг ажиллагаатай тулгарч түүнд автагдахаас аргагүй нөхцөл байдлын эрин зуун болно.

Даяаршил нь тусгаар тогтнол гэдгийг бүрэн биш гэхэд дээд зэргээр саармагжуулах түгээмэл чанартай үзэгдэл юм. Тусгаар тогтнол, үндэсний аюулгүй байдал гэдэг үзэл баримтлалд, хоёр онцгой хүчин зүйл байдаг. Тэр нь аюулгүй байдал халдлагад өртөж, дархан эрхийг хохироох хүртэл

нөлөөлдөг үзэгдэл билээ. Өөрөөр хэлбэл аюулгүй байдалд гадаад, дотоод хоёр түрэмхийлэл л ямагт заналхийлж байдаг нь мэдээж.

Гадаад түрэмхийллээс сэрэмжилж газар нутаг дээрээ хилийн дээс тавьж хөрш орнуудтайгаа хэлэлцэн тохирч демаркацийн баталгаажуулалт нэгэнт хийсний хувьд манай улс хил хязгаарын хууль эрхийн хамгаалалттай орон. Тиймээс гаднаас хил зөрчин түрэмхийлэх, зэвсэглэн халдах аюул заналыг ёс суртахуун, хууль эрхийн хувьд сэрэмжлэн хориглосон, харин газраар хийдэг түрэмхийллийн тухай ойлголт одоо үед өрөөсгөл болжээ. Өнөө үед хаяа хадрахаасаа тооноор өнгийх аюул илүүтэй болсон гэдгийг саяхан хүчирхэг гүрэн АНУ-д тэнгэрээс буюу тооноор халдсан зэрлэг явдал бэлхнээ харуулж байна. Агаарын довтолгооноос пуужингаар хамгаалах онол баримтлал ч цоорхойтой гэдэг нь харагдлаа. Цэрэгжлийн сургуультай зэвсэгт хүчин биш ердөө л энгийн хувцастай зорчин явагчид л тооноор орж ирээд голомт самарч мэдэх аюул нэгэнт буй болчихжээ. Үгөө талаар газар биш огторгуйн хий буюу бид бүхний амьсгалдаг хамгийн даяаршмал хэрэгцээ болох агаар маань гадаад түрэмхийллийн хэрэгслүүр болон хувирч байна. Хорт бодис, цацраг идэвхит болон бусад төрлийн цэнэг тээсэн бохир агаар бол аль ч улсын газар дээрх хил хязгаар гэгчийг үл тоомсорлон чөлөөтэй нэвтэрч хүмүүсийн хамар амаар шууд орж "хэлж ирдэггүй хийсч ирдэг" аюулын зэргэмжид очжээ. Бид ийм агаарыг мэдэрч түүнээс зугтааж чадахсан билүү?

Хүнд үргэлж онгорхой байдаг эсвэл байн байн онголзож байдаг хоёр сүв бий. Гэг нь хамар нөгөө нь ам. Хамраар хортой хоргүй, бохир цэвэр алин боловч агаар л юм болохоор чөлөөтэй нэвтэрдэг. Амаар бол харин хоол, ундны зүйлс нэвтрэх бүрэн эрхтэй. Бид ямар ус ууж, ямар хоол хүнс хэрэглэж байгаа билээ? Бид кола, пепсигээс эхлээд төрөл бүрийн амталсан ус, яс, буурцагны гурилаас эхлээд гоймон, печень, бялууг хүртэл зүсэн бүрийн гурилан бүтээгдэхүүн, чангаанзнаас эхлээд алим, жүрж, аршийн нударгыг хүртэл янз янзын жимс ногоо, бохирос эхлээд гаатай гаагүй эсэн бусан чихэр мэтийг дэлгүүр, зах, түцээс хүртэл авч амандаа хийдэг. Гадаадын шошготой л бол бүүр амтархан идэж ууж сурчээ. гэтэл хүнсний бүтээгдэхүүнийхээ 30 хувийг гадаадаас импортолдог тийм улсыг бусдаас хараат улс гэж үздэг ажээ. Монгол улс хүнсний бүтээгдэхүүнийхээ гуч биш далаад хувийг гадаадаас авдаг тэр дотор нь спиртийн зүйл нэлээн хувь эзэлдэг орон юм. Тэгэхээр бусдаас хоёр дахин хараат орон гэхэд няцаах арга олдохгүй байна. Уул нь будаа, хатуу цай зэрэг цөөхөн зүйлээс бусдыг буянт малынхаа шимээр бас ч жараад он гэхэд дотоодынхоо гурилын хэрэгцээг атрынхаа ургацаар хангадаг байсан цаг бий билээ. Малынхаа ашиг шимийг өвөг дээдсийнхээ арга ухаанаар бүрэн ашиглаж дээр нь газрынхаа ашиг шимийг дан ганц малаар дамжуулж авдгаа тариалангаар шууд хүртэх арга билигтэй хослуульж чадвал бид хүний царай харахгүй өргөө гэртээ эзэн байхсан. Өнөө үед хүнсээр эзлэх бодлого биш юмаа гэхэд үйл явц нь даяаршлын далбаан дор илэрхий түгэж байгаа учраас "хүнсний аюулгүй байдал" бол үндэсний аюулгүй байдлын гол цөм болж мэдэх юм. Хүнсээр дамжиж элдэв өвчин халдана гэж өрөөсгөл ойлговол гэнэдэх буйзаа. Одоо үед хүнсээр дамжуулан нэг хэсэг хүнийг байтугай бүхэл бүтэн ястан, үндэстнийг сувайруулан үргүй болгох нь гарвал зүйн /генетика/ ухааны ололтын хувьд ч тун ч хялбархан зүйл болжээ.

"Эх орон" гэдэг маань газар шороо юм бол "эх оронч үзэл" хэмээх нь хүний сэтгэлд тээгдэн явдаг хийсвэр ойлголт. Хүн байхгүй бол эх оронч үзэл юунаас ундрах билээ? Эх орон гэдэг бодит зүйлийн хувьд диалектикийн хуулиар тодорхойлогдож болдог бол эх оронч үзэл нь диалектикийн хуульд багтаахгүй хийсвэр, нарийн бас хувьсамтгай үзэгдэл учраас үүнд диалектикийн ухаанаар хандахаасаа урдаар "дианетикийн" зарчим барихыг цаг үе маань шаардаж байна. "Хаана сайхан амьдрал байна, тэнд эх орон байна" гэж одоогийн зарим залуусын ярьдаг үгийг бяцхан өөрчилбөл "хаана хүн байна, тэнд эх орон байна" гэж хэлж болох юм. Хүнгүй зэлүүд газар бол хэний ч биш байдаг. Тэгвэл бид хэдүүлээ билээ? Зууны /XX/ эхээр нэг хавтгай дөрвөлжин километр газарт ганц монгол хүн ноогдохгүй тийм цөөхүүлээ байлаа. Зууны төгсгөлд тэр хэмжээний газар дээр эр, эм хоёулаа бас нэг хүүхэд тээсэн шигээ зогсож байх болов. Гэвч энэ тоо гурвуулаа байхаар төлөвлөгдсөндөө хүрсэнгүй. Хүн амын маань өсөлт элдэв шалтгаанаар сааран саарсаар сүүлийн арван жилд төр засгийн дөрвөн өндөрлөгийн удирдагчдын гарын үсэг зурсан тогтоолын дагуу ураг хөндөлтийн журмаар гурван зуун мянгаас доошгүй хүүхэд эхийнхээ хэвлийд алагдлаа. Архидан

танхайрсны балгаар, аваар осол, зодоон нүдээн, аллага таллагаар хэдэн арван мянган хүн амь насаа алдлаа. Амьдралын түвшин буурч, ядууралд орсны гайгаар балчир насны болон өндөр насны хүмүүс цаг бусаар хорвоог орхисоор дайны дараах үеийнхний "ээлж" төрөл арилжих дэдлайнд тулж ирлээ. Хүн амын зүй бусын хорогдол нь үндэсний тусгаар тогтнол, аюулгүй байдалд учирч буй хамгийн ноцтой хохирол юм. Манай үндэстэн залуу зандал цагтаа хорвоогийн талыг эзэрхэж Улаан тэнгисээс Шар тэнгис хүртэл өргөн дайдад морин дэл дээгүүр шуугиулж явсан хэдий ч нэг хоёрхон зуун өнгөрсний дараа хорвоогийн шороон түмэн хүний далайд чимээгүйхэн живж далд орсон гунигт түүхтэй билээ.

Номхон далайд биш

Хүмүүн далайд живсэн

Өвөг дээдэс минь хөөрхийеэ!

Өнөөгийн бидэнд сургамжтайяа!

Хилийн чанад сайхан амьдрал бэдрэн явсан хүмүүсийн тоогоор сүүлийн арван жил нь шинэ Монголын түүхэнд "Геннисийн үзүүлэлт" боллоо.

Даяаршил бол хүнийг хэрэглээний далайд живүүлэн адилтгаад зогсохгүй хүнийг хүнд нь живүүлж чадна. Хэзээний содон монголчууд одоо өрнө, дорны ижил хувцастай, ижил унаатай, ижил сууцтай, ижил хэрэглээтэй хүмүүстэй улам бүр төстэй болж байгаа нь дээрхийн баримт мөн бизээ.

Хүн амын эрүүл мэнд бол үндэсний аюулгүй байдлын нэгэн баталгаа мөн. Хорьдугаар зуунд эрүүлжиж сэргэсэн монгол хүн хорин нэгдүгээр зуунд ахин эмгэг хуучинд баригдах ёсгүй. Эрүүл мэндийн олон баталгааны нэг гол ноён нуруу нь экологийн аюулгүй байдал. Тэгвэл энэ үзүүлэлт хүн амын маань гуравны нэг нь төвлөрөн суурьшсан нийслэл Улаанбаатар хотод нэлээн түгшүүртэй хэмжээнд байгааг нийтээр мэдэрдэг боловч агаар, ус, хөрсний бохирдолтыг сэрэмжлэх аюул төдий л үр дүнд хүрэхгүй байна. Хүнийг аажуу зугуунаар хөнөөгч үл үзэгдэх, үл баригдах эрлэг болох дуу шуугианы хувьд Улаанбаатар хот сүүлийн жилүүдэд "солиормоор" хэмжээнд хүрчээ. Утаа, тоос, хог шороо, хорт хий, бузар үнэр танар нь зэвсэг бариагүй мөртлөө үндэсний маань аль сортоотой хэсгийг аажмаар хөнөөж, "нийслэл" хэмээх гоё нэртэй урьд цагт хүн чулууны хонхор гэгдэж байсан энэ хонхор одоо хүн хөнөөхийн цех болон хувирч мэдэх тул үндэсний аюулгүй байдлын бодлого энэ чиглэлд хүчтэй тавигдмаар байна.

Ардын хувьсгалаас өмнөх жилүүдэд манай ард түмэн хүн бүл цөөнтэй ч гэсэн урд зүгээс өнгөлзсөөр байсан хуйхуу нар, хар цэргүүдтэй цахиур буу, ташуур хоёроороо тулалдаж нэг бус удаа ялалт байгуулж явсныг түүх мэдэх билээ. Тэгвэл одоо үед байдал эрс өөрчлөгдөж

Ташуураараа хамгаалж явсан орноо

Тархиараа хамгаалах цаг ирлээ.

"Тархиараа хамгаална" гэхээр өрнөдийн нэр томъёогоор хэлбэл "диалектикийг дианетикаар" солино гэсэн үг юм. "Дианетик" хэмээх нь "сэтгэлийн эрүүл мэндийг" хамгаалах орчин үеийн шинжлэх ухааны нэр юм. Гэхдээ манай мэргэн өвөг дээдэс

Биеийн бөхөөр нэгийг ялна Сэтгэлийн бөхөөр мянгыг ялна. гэж баруун зүгт их моод болоод байгаа энэхүү "дианетика" ухааны гол судсыг эрт дээр үед тодорхойлжээ. Диалектикаар бол хүн амын олон цөөн, газар нутгийн их бага ямар нөлөөтэй гэж үздэгийг өмнө ярьсан. Дианетикаар бол хүн амын эрүүл мэнд, газар нутгийн цэвэр унаган төрх, эрдэм ухааны хүч тэнхээ нь үндэсний аюулгүй байдлын гол баталгаа байх болно. Эрүүл мэндийн хувьд бид өвөг дээдэстэйгээ харьцуулбал яс хэврэг, бие сул болж байгааг ярьдаггүй юмаа гэхэд хүн амын маань зургааны нэг буюу зургаа долоо дахь аль нэг иргэн маань сэтгэцийн гажигтай гэсэн оноштой байгаа нь үндэстнийхээ хувь заяаг боддог хүн болгоны "толгойн өвчин" болоод байна. Чухам яагаад, хэн ийм болгочихов гэдэгт хариу эрэх хэрэг алга. Бид өөрсдөө л ийм болчихлоо. Хорьдугаар зууны сүүлийн хагаст сэхээтнүүд байтугай ажилчид маань тувтан архидлаа. Шимийн архи биш этилийн спиртээр архидлаа. Сүүн гэжээлтэн байснаа махан гэжээлтэн боллоо. Морин дэл дээр явдаг байснаа модон сандалд хадаатай боллоо. Салхи даган нүүж, бууж явснаа шавар тагзанд хотшин бүглээ.

Биеийн эрүүл мэнд, сэтгэцийн эрүүл мэндийг хослуулан бүх нийтийн эрүүл ахуйг төлөвшүүлэхэд урьдын цалгар байдлыг хэвээр үргэлжлүүлбээс үндэсний маань аюулгүй байдал хэн ч хүрээгүй байхад аяандаа өөрөө нурдаг элсэн баримал шиг үйрэн унахгүй гэх газар алга.

Сайн юмыг харваас нүдний гэм арилмой

Сайхан номыг уншваас сэтгэлийн гэм сарнимой гэсэн хуучны үг бий. "Хуучны үгийг хууль болгож яв" гэж их эзэн Чингис хаан сургажээ. Үндэсний аюулгүй байдлын бас нэг чухал баталгаа бол эрдэм ном, оюуны чадавхи юм. Ард түмнийхээ оюуны хүчин чадлыг дээшлүүлэхэд л эдийн засгийнхаа хүчин чадлыг дайчлах цаг болжээ.

Дэвшүүлэх цөөн санал минь:

- ⇒ "Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалыг" ахин хянан шинэчилж Үндсэн хууль, боловсрол, эрүүлийн хамгаалах, экологи, иргэний болон эрүүгийн хуулиудаар баталгаажуулж өгөх хэрэгтэй байна.
- ⇒ Үндэсний аюулгүй байдал улсын тусгаар тогтнолыг "өрх гэрийн тусгаар тогтнол", аюулгүй байдлаас эхэлж үндэсний гол чухал үйлдвэрүүдийг өөд татаж бүтээгдэхүүнийг нь экспортын түвшинд хүргэж, "өрх бүр үйлдвэр, хүн бүр үйлдвэрлэгч" уриан дор нийгмийн гол хүчийг бэлэнчлэн импортлох биш бүтээн экспортологч болгох ойрын болон хэтийн төлөвтэй урт хугацааны зорилтот программ хийж хэрэгжүүлэх нь чухал байна.
- ⇒ Дэлхийн гурван өнгө арьстны /хар, цагаан, шар/ олонхи болох монголжуу /монголоид/ арьс угсаатны өлгий нутгийнх нь хувьд мөн Төв Азийн усны болон салхины хагалбар, мөнх цэвдэгийн урьд үзүүр, хулан тахийн уугуул нутаг усных нь хувьд Монгол оронд ахимсын эрх дарх олгож ахимсын бүс /хор үл хүргэх/ болгон олон улсад зарлуулах саналыг боловсруулан Дио де Жанейрогийн тунхаглалд багтсан орнуудын засгийн газрын тэргүүнүүдийн уулзалтыг эх орондоо зохион байгуулан хэлэлцүүлж шийдвэрлүүлэх шаардлагатай байна.
- ⇒ Ерөнхийлөгч Н.Багабандийн ивээл дор нийтлэгдэж эхэлсэн "Манай Монгол" сэтгүүлийг аюулгүйн зөвлөл албан ёсныхоо хэвлэл болгож, санхүүжүүлэн улмаар "Манай Монгол" сэтгүүлийн радио болон теле хувилбар, кино мэдээний хэлбэрээр тус тус тогтмол гаргадаг болохын хамт англи, герман, франц, хятад болон испани, солонгос, япон хэлээр нийтлэн интернетээр тараах арга хэмжээ авах нь чухал юм.
- ⇒ "Төрийн минь сүлд!", "Төрийн сүлд өршөө!" гэдэг монгол суртахууныг ахин сэргээж, одооны төрийн сүлдийг олон үгтэй, хийсвэр дүрслэлийг нь өөрчлөн цөөн үгтэй, амьдралд ойр бас бишрэл төрөхүйц болгохын хамт өрхийн тэргүүнд төрийн сүлд, далбааг өргөө гэртээ залах эрх олгож, Монгол улсын төрийн дууллыг Монголын радио, телевизээр өглөө үдэш манай алдартай дуучдаар үгээр нь дуулуулах мөн биеийн тамир спортын тэмцээн, аливаа их бага хурал, сургуулиудын хичээлийн нээлтээр сүлд дуугаа үгчлэн дуулдаг байх нь чухал юм.
- ⇒ Монгол хэл, босоо бичиг, уртын дуу, ардын туульс, хөөмий, малчны ухаан, морин хуур, монгол бөх, морин уралдаан, сур харвалтыг үндэсний бахархал болгон зарлаж, бүх төрлийн сурах бичигт "Эх орон" гэдэг бүлэг тусгайлан оруулж бүх үеийн монгол эх орончдыг алдаршуулах, эх орноо шүтэх шүтлэгийг буй болгох үүнд урлаг, утга зохиолыг дайчлах хэрэгтэй.
- ⇒ Дэлхийн газар хуваарилалтын олон улсын хууль гарахаас өмнө газрын тухай үндэсний хуулиа маш холч бодлогоор боловсруулан бүх ард түмний плебесцитээр батлуулж, олон улсын анхаарал, сонорт хүргэх шаардлагатай байна.
- ⇒ Засаг төрийн ямар ч хэлбэр тогтоход хэлбэрэлтгүй уламжлан мөрдөгдөх чадвар, эрх дархтай үндэсний хөтөлбөрийг "Даяаршлын нөхцөл дэх эх орон" нэрийн дор боловсруулан мөрдөх саналтай байна.
- ⇒ "Үндэсний бахархлын ном" бүтээж иргэний үнэмлэх олгохдоо Ерөнхийлөгчийн нэрийн өмнөөс залуучуудад гардуулж байхын хамт тэрхүү номд орж бичигдэх нь үндэсний дээд шагналын зэрэг хэмжээ эрэмбэтэй байвал нэн ач холбогдолтой юм.
- ⇒ Энд би гол санал тавьж байгаа Есөн ес наян нэг болж болох боловч тэр бүхнийг тав дахь жилдээ хэвлэгдэж буй "Дал" сонинд удаа дараа дэвшүүлсэн, тэгээд ч уул сонинг 9 хүн төрийн ордноос захиалж уншдаг тул нуршихаа цэглэе. Монгол хөх толбо бүү арилтугай!